

METAMORFÓZY PREZÝVKOVÝCH OBYVATEĽSKÝCH MIEN NA ORAVE V PRIEBEHU POLSTOROČIA

Jaromír Krško

KRŠKO, J. (2024): Metamorphoses of the Inhabitant Nicknames in the Orava Region Throughout the Half-Century. In: *Slovenská reč*, 89/2, 166 – 177.

Abstract: The article aims to show the developmental changes in the inhabitant nicknames in the Orava villages, which were systematically addressed for the first time by A. Habovštiak at the First Slovak Onomastic Conference in 1967. The newer forms of the inhabitant nicknames were obtained by extracting an extensive set of seminar papers written by students of Slovak Studies from the Faculty of Arts at Matej Bel University in Banská Bystrica and partly also from the Faculty of Arts at Catholic University in Ružomberok during the span of years 2000-2022. Several inhabitant nicknames maintain continuity from an earlier period, while some display a change in the interpretation of the motivational story; new nicknames were also observed that were not previously mentioned by A. Habovštiak.

Keywords: Habovštiak, Orava, onomastics, nickname, motivational story.

Článok v skratke:

- Štúdia sa zaoberá vývinovými zmenami prezývkových obyvateľských mien oravských obcí.
- Cieľom príspevku je zmapovať a konfrontovať výsledky, ku ktorým dospel A. Habovštiak v roku 1967 so stavom prezývok v súčasnosti, ktorý bol doplnený excerpciou 80 seminárnych prác študentov slovakistiky z oblasti Oravy z rokov 2000 – 2022.
- Štúdia ukazuje dynamiku prezývkových obyvateľských mien, viaceré prezývky, ktoré zaznamenal A. Habovštiak, sa používajú aj dnes a informátori ich poznali. Zaznamenali sme však aj mnoho nových prezývok a modifikácií motivačných príbehov, ktoré sú súčasťou prezývkových katojkónym.

Začiatok príspevku bude trochu netradičný, pretože na začiatku bude koniec štúdie G. Slezákovej (2012), v ktorom konštatuje, že „...problematika bádania tohto druhu osobných mien je z onomastického hľadiska nanajvýš zaujímavá a zasluhuje si pozornosť jazykovedcov aj z toho dôvodu, že postupom času bude jej skúmanie vzhľadom na postupné zanikanie prezývkových obyvateľských mien čoraz ťažšie“ (Slezáková 2012, s. 528). Výskum poslucháčov slovakistiky na Filozofickej fakulte UMB v Banskej Bystrici, ktorý realizovali v rámci semi-

nárov z diachrónej lingvistiky a dialektológie v priebehu viac ako dvadsiatich rokov,¹ dokázal, že prezývkové obyvateľské mená nezanikajú, ale vznikajú stále nové, aktuálne viažuce sa na novšie udalosti a príbehy.

Inšpiráciou pre výskum prezývok obyvateľských mien sa pred viac ako štvrtstoročím stal práve príspevok A. Habovštiaka, ktorý predniesol na I. slovenskej onomastickej konferencii v Bratislave pod názvom *Prezývky obyvateľov na Orave* (Habovštiak 1968). Počas dialektologických a toponomastických výskumov stredného Gemera sme sa pri zmienke o susedných obciach zo strany informátorov často stretávali s jemným podpichovaním, ironickým a niekedy až hrubým označovaním obyvateľov susedných obcí. Tejto problematike sme venovali pozornosť v štúdií *Sociálno-psychologické aspekty pomenovania* (Krško 2000), ktorá odznela tiež na slovenskej onomastickej konferencii, ale o 33 rokov neskôr ako príspevok A. Habovštiaka. K tejto problematike sa vraciame aj dnes a cieľom príspevku je zmapovať a konfrontovať výsledky spred polstoročia so stavom poznania v súčasnosti.

Tak ako sa vyvíja poznanie v tejto problematike, vyvíja sa aj terminologické označenie prezývok, ktoré označujú celý kolektív obyvateľov danej obce. A. Habovštiak (1968) používal termín *prezývka obyvateľov*, Š. Krištof (1968) sa na I. slovenskej onomastickej konferencii venoval rovnakej problematike, pričom používal termín *živé obyvateľské meno*. M. Šlais (1968) vo svojej štúdií používal termín *prezdívka vesnice (prezývka dediny)*, podobne aj R. Šrámek (2016, pôvodne 1977), ale príklady, ktoré uvádzali sa vzťahovali na obyvateľov obce a nie na obec samotnú –

„Babylonským se říkalo – kohouti..., Bořickým – bezinkáři..., v Božkovech byli – kvícaláři..., v Brnířově – pazezáci“ (Šlais 1968, s. 55); „*Metláři, Olejkáři, Vápeníci, Kolomazníci, ... Srnci, Vlci, Mordýjáči, Hrkóni...*“ (Šrámek 2016, s. 173). V. Uhlár v roku 1993 písal o *obyvateľských prezývkach* a v roku 1995 tento druh prezývky označoval termínom *prezývky obyvateľov obcí* (Uhlár 1993, 1995). Terminologickému vymedzeniu prezývok obyvateľov obcí venovala pozornosť aj I. Valentová (2010), pričom sama navrhuje využívať Blanárov atribút *živý*, ktorým sa má vyjadriť neúradnosť mena, jeho používanie v bežnej komunikácii a pod.: „[v] atribúte živý sa v podstate kumuluje niekoľko charakteristík tohto typu mena ako napr. (okrem identifikačnej funkcie) neúradnosť, používanosť a funkčnosť“ (Valentová 2010, s. 278). Veľmi podrobne sa tejto problematike venovala I. Valentová v štúdií *Obyvateľské meno, katojkonymum a demonymum* (Valentová 2023), v ktorej analyzovala a porovnávala jednotlivé onomastické termíny a ich využívanie v slovenskej

¹ Ako zdroj prezývkových obyvateľských mien sme využili excerpciu 80 seminárnych prác pochádzajúcich z rokov 2000 – 2022, ktoré odovzdali poslucháčky a dvaja poslucháči slovakistiky FF UMB v Banskej Bystrici (74 prác) a poslucháčky FF KU v Ružomberku (šesť prác) v rámci seminárov z diachrónej lingvistiky a dialektológie.

onomastike. Pokiaľ by sme vyšli z Valentovej úvah o tom, že prezývky obyvateľov obcí patria medzi *skupinové antroponymá* („vlastní jméno skupiny lidí, kteří tvoří jisté společenství“ – Svoboda 1973, s. 43), v rámci ktorých vyčleňujeme aj termín *obyvateľské meno* (definovaný ako „vlastní jméno obyvateľ země, krajiny, města, vesnice, samoty atd.“ – Svoboda, 1973 s. 46), ktorý má aj terminologické internacionálne ekvivalenty *katojkonymum* a menej známy termín *demonymum* (Valentová 2023), mohli by sme uvažovať o nami používanom termíne *prezývkové obyvateľské meno* (Čimhová – Pažitkáři, Oravský Biely Potok – Oslíari, Pribiš – Mrkvári, Trstená – Bagliari, Zákamenné – Griskári, Žažkov – Trnkári...) v podobe *prezývkové katojkonymum*. Prezývkové katojkonymum by bolo rovnako utvorené ako vyhovujúci termín na označenie prezývky obce (nie jej obyvateľov) – *prezývkové ojkonymum* (Hruštín – Jabčákovo, Chlebnica – Svätá zem, Krušetnica – Kuvajt, Lokca – Olympijská dedina, Podbiel – Mexiko, Vavrečka – Keťasovo, Zabiedov – Koniec sveta, Zuberec – Cencúľovo...). Rozdiel medzi prezývkovým katojkonymom a prezývkovým ojkonymom vyplýva zo samotného obsahu termínov katojkonymum a ojkonymum – prezývkové katojkonymum pomenúva ľudí žijúcich v prezývanej obci, patrí teda do antroponymického subsystému, prezývkové ojkonymum pomenúva obec a patrí medzi toponymá.

Výskum oravských obyvateľských prezývok v priebehu polstoročia (ak berieme do úvahy aj výskum A. Habovštiaka) nám potvrdil, že napriek tomu, že prezývky sú živé, pomenovacie motívy sa menili a viacero informátorov si pomenovacie motívy už nepamätalo. Pri propriách vo všeobecnosti platí, že desémantizované proprium plní základné funkcie – označiť, pomenovať, diferencovať a používať obyvateľ nezaujíma jeho motivácia. V prípade prezývkových katojkonym si motiváciu prezývky informátori pamätajú, resp. ak sú informátori vyzvaní exploatátorom, aby uviedli motiváciu, vznikajú viaceré verzie motivačného príbehu – jednou z deviatich prezývok obyvateľov Bobrova je prezývka *Zlatokopi*. Motivačné príbehy² prezývky sú takéto:

1. „Jeden muž, ktorý sa do Bobrova presťahoval z Rabče, nahovoril Bobrovcov, že majú na ich území zakopaný poklad, do hrnca im dal výkaly, tí kopali, napokon našli ten hrniec a všetci chceli mať zlato, tak rýchlo vložili ruky do toho hrnca.“ (Ptačinová 2009);

2. „Obyvatelia Bobrova doteraz hovoria, že sa kedysi v Bobrove ťažilo zlato.“ (Adamčíková 2009);

3. „Nejaký dedko v krčme povedal chlapom, že vie, kde je zakopaný poklad. Chlapi kopali, našli plechovku, v ktorej bolo plno výkalov.“ (Pitáková 2010);

² Motivačné príbehy uvádzame v presnej podobe, ako ich zapísali študenti v seminárnych prácach – niektoré príbehy (aj podoby prezývok) boli zapísané v spisovnej slovenčine, niektoré boli v nárečiach informátorov, pričom úroveň zápisu nárečia bola tiež rôzna.

4. „V dedine mali ako prví kostolnú vežu s hodinami, preto ich okolité dediny vnímali ako bohatých.“ (Kekeňáková 2018);

5. „Jeden muž podvečer vyoral kameň, myslel si, že je to zlato, žena to vykľebetila, všetci išli orať a hľadať zlato. Ukázalo sa, že kameň nebol zlato.“ (Vojtašáková 2009);

6. „Hľadali zlato a miesto zlata našli klince.“ (Papajová 2013);

7. „V minulosti bol Bobrov kráľovským mestom. Obyvatelia Bobrova tu mali kráľovské výsady. Od ostatných dedín boli zvýhodnení. Ľudia ich preto začali volať Zlatokopi.“ (Pindjaková 2013);

8. „Cez Bobrov šla cesta do Poľska. Bola to dobrá obchodná cesta. Bobrovci sa začali mať dobre, šli im obchody.“ (Pindjaková 2013);

9. „Přeto, ľebo v džedžĩne byl dobry kameňolom na kamienne vongle.“ (Zelinová 2009),

10. „Ľebo tam ktosig hovoril že v Bobrove je zakopaný poklat. Potom tí bobroľčana ten poklat hľadaľi a zistĩľi že ten xlab ho tam zakopal.“ (Kviatková 2003);

11. „Kedysi sa tu ťažilo zlato“ (Brodecová 2005);

12. „Bo ze tam byl zakopany žešík poklat, aľe džožĩška še ňenasel. Ľuže go hľadaľi, aľe ňenašľi go džožĩška.“ (Jurčáková 2022);

13. „jakisi d'edo xodĩľ do poľa kopat' a tam ňiečo, no a bapka ho sľedovala tak sa pitala, že čo tam xodĩ a on povedal, nó zlato hľadáľ, zlato. No a bapka šla kedisik za ňim, bo bola strašne zvedava a medzitim sa im tam ktosik visral pod kopečku, džetko šľapol do toho a bapka, hej džetko, hej zlatko, zlatko, aspoň na jeden zup mi daj sňeho, toho zlatka.“ (Morvayová 2004).

Medzi charakteristické znaky prezývkového katojkonyma patrí zovšeobecnenie a generalizácia určitých špecifických príznakov jednotlivca (prípadne jednotlivcov) na všetkých príslušníkov obce bez rozlišovania, čiže všetci členovia tohto spoločenstva sú nositeľmi príznaku. Vznik prezývky podmieňuje existencia základného mena, ktoré však nie je expresívne. Expresivitu nadobúda dodatočne určitým javom, ktorý je v kolektíve obce zdrojom motivácie prezývky – napr. v obci Pribiš pestovali mrkvu, ktorú rozvážali po celej Orave, preto majú prezývku *Mrkvári*. Túto motiváciu uvádza aj A. Habovštiak (1968, s. 75), rovnako ako ďalší štrnásť študenti, ktorí uviedli túto prezývku vo svojich seminárnych prácach. Tento druh prezývkového katojkonyma (podľa pestovania určitej plodiny) nie je príliš expresívny, ale expresivita sa môže zvyšovať zmenou, prípadne doplnením motivačného príbehu – obyvatel'ov Čimhovej prezývajú *Pažitkári*, „ľebo radi jedávali pažitku“ (Habovštiak 1968, s. 76). Ak sa k informácii, že mali radi pažitku a pestovali ju, pridá zovšeobecnenie, že nemali záhradky, preto ju pestovali na záchode – „A Čimhovani, čo zase ňemaľi toto, záhradek, aňi nič, to na

záchoďe pažitku pestovali v truhličkách“ (Štobrová 2002), prípadne, že im rastie všade, aj na kostolnej veži – „maľi radí pažitku a fšaďe pestovali. Ešťa sa smieľi, že aj na kostolnej veži im pažitka rastie.“ (Hreňáková 2002), expresivita prezývok sa zvyšuje.

Niektoré motivácie prezývok, ktoré uverejnil A. Habovštiak, mu informátori buď nevedeli vysvetliť, alebo ich neuviedli. Preto zaradil niektoré prezývky do určitých motivačných skupín, ale, na základe novších informácií, tam nepatria – obyvatelia Bysterca (v súčasnosti mestská časť D. Kubína) majú prezývku *Šváby* – A. Habovštiak zaradil túto prezývku do skupiny prezývok motivovaných pôvodom obyvateľov (Habovštiak 1968, s. 75). Novší výskum však uvádza motiváciu tým, že žili ako šváby – cez deň obyvatelia Bysterca „boľi ukrití a večer vyliezali a viprávali“ (Líšková 2002). Podobne informátor neuviedol V. Pňáčkovej motiváciu pre obyvateľov Babína (*Triznári*), motiváciu komentoval slovami „radi si pohovoria“ (Pňáčková 2005). Motiváciu prezývky zistila G. Slezáková, ktorá napísala, že „na Babinčanov sa kričí *Čo trýzniš?* pretože v minulosti namiesto slovného spojenia *čo hovoríš?* používali v ňom sloveso *trýzniť*, čomu vraj susedné obce nerozumeli.“ (Slezáková 2012, s. 527).

Výskum prezývkových katojkónym a prezývkových ojkoným spočíval v analýze a excerpácii prezývok z príspevku A. Habovštiaka *Prezývky obyvateľov na Orave* (1968), získaný základ sme zoradili v programe Excel do tabuľky (obr. 1), v ktorej sme abecedne zoradili názvy obcí a k nim sme priradili jednotlivé prezývky. Ďalší stĺpec tvorili motivácie uvedené autorom, nasledoval zdroj prezývky (na začiatku len A. Habovštiak) a rok získania prezývky, piaty stĺpec tvorili poznámky.³ Ďalším krokom bola excerpácia seminárnych prác poslucháčov slovakistiky z FF UMB v Banskej Bystrici a čiastočne aj z FF KU v Ružomberku v rokoch 2000 – 2022 s tým, že pokiaľ existoval variant prezývky, ten sme zapísali osobitne, rovnako tak aj variant motivačného príbehu. V poznámkach sme zaznamenali napríklad, že uvedená prezývka patrí susednej obci, zapísali sme pokrik, ktorý kričia na obyvateľov prezývanej obce, upozornenie, že daná prezývka je prezývkové ojkononymum, prípadne, že informátor pochádzal z tej a tej obce, čo má vplyv na podobu prezývky jeho obce (pozri motiváciu prezývky *Zlatokopi* od Zelinovej (2009) uvedenú vyššie).

³ Z priestorových dôvodov neuvádzame na obrázku aj posledný stĺpec s poznámkami.

	A	B	C	D
175	Klin	Plašeniči	najviac ľudí v dedine pestovalo ľan a konope a o ničom inom ner	Pitáková, 2010
176	Klin	Hohubkafe	bez uvedenia motivácie	Bríšová, 2009
177	Klin	Zajordánci	dedina je za Oravskou priehradou	Brodečová, 2005
178	Komjatná	Lovci	"z hovorového „lovci - zarezali ovci"	Šimeková, 2010
179	Kňažia	Haukáči	"Radi sa škriepili, hádali a preto havkáči, že len štekaj ako psy ve	Zatková, 2018
180	Kraľovany	Motíkári		Habovštiak, s. 72
181	Kraľovany	Motíkári	"Vrávia motika a nie motyka. Oni sami tvrdia, že motyka skape a	Lísková, 2002; Zatková
182	Kraľovany	Motykári	"hovorievali, motyka skapala". Skočiková (2004) neuvádza motiv; Skočiková 2004; Šimek	
183	Kraľovany	Vreciari	"lebo chitajú od jaseňi až do jari slnko, lebo hemajú v Kralovano	Lísková, 2002
184	Krásna Hôrka	Kikinkí / Kikinkí!	"preto, že jeden z ich občanov vyšiel včas ráno s vozom na vrch	Habovštiak, s. 73
185	Krásna Hôrka		kričali na nich "kikinkí!"	Lofajová, 2018
186	Krásna Hôrka	Kohutári	"jeden múdry občan sa rozhodol rozšíriť chov hydiny. Naložil do v	Morvayová, 2004; Lepá
187	Krásna Hôrka	Kohutári	"nejakému ujovi zaspal na voze kohút a on ho ráno nechcene vyví	Ficeková, 2002; Hreňák
188	Krásna Hôrka	Kohutári	"F deďine mali moc kohútov a aj oňi sa tag xovali, hlavne na mu	Špráková, 2010; Dedins
189	Krásna Hôrka	Kohútari	"chlapci vstávali skoro ráno s kohútni"	Priebojová, 2009
190	Krásna Hôrka	Zadrželi krásnicki		Habovštiak, s. 73
191	Krásna Hôrka	Zadrželi	"Údajne boli prehnane pracovití a robili všetko do zadržnutia."	Kapičáková, 2009
192	Krásna Hôrka	Rakitáci	bez uvedenia motivácie	Kacková, 2021
193	Krivá	Masiari	"pretože chlapi z Krivej zabíjali dobytok"	Priebojová, 2009
194	Krušetnica	"Lafa, gribik pod jaloľcom!"	podľa výroku - "To preto, že raz počuli, ako takto vavrava jedna	Habovštiak, s. 77
195	Krušetnica	Kuvajtári	boli najbohatší v okolí, veľa vecí si vedeli vyrobiť sami	Plaskárová, 2012; Barek
196	Krušetnica	Šventi Kuvajtári	"lebo zč še Kuvajt podoba aľebo Šventá žem lebo tam seči byľi	Parohová, 2022
197	Krušetnica	Kuvajtáňe	informátor uviedol verziu, že chlapi z Krušetnice pracovali v Kuva	Durčáková, 2021
198	Krušetnica	Kuvajtáci	"dedinčania kopali jamu či hovori sa aj o studni, no pri tomto vyk	Kubicová, 2022
199	Krušetnica	Kuvajtári		Lučivňáková, 2018
200	Krušetnica	Kuvajtáňa	"kvôľi dymiacim sa kominom ako v Kuvajte"	Vojtašáková, 2009
201	Krušetnica	Kuvajtáňa		Morvayová, 2004
202	Krušetnica	Kuvajčani	"Zpomínom si ze mi kjedyši ktoši gvaľol jako dajaki xlop z krusel	Mikolajčiková, 2021
203	Krušetnica	Kuvajt	"Ktosi tam kopal studňu a narazil na mokré bahno, radoval sa, že	Hreňáková, 2002; Kviat
204	Krušetnica	Kohútari	príbeh s kohútom, ktorého gazda vyviezol	Zelinová, 2009
205	Krušetnica	Leleci	"pretože vraj spievajú a nie rozprávajú" (lele - vták)	Kulhová, 2004
206	Krušetnica		pri zabijacke sa chlapi posilňli alkoholom a keď mali sused udrieť	Gisnáková, 2003
207	Lehota (D. H.)	"Hajou teňie"	hajou = čln	Habovštiak, s. 78
208	Leštíny	Váneránci		Habovštiak, s. 72
209	Liesek	Vapňári	najviac páľili vápno	Habovštiak, s. 72, 75; K

Obr. 1. Ukážka spracovania prezývok obyvateľov Oravy podľa A. Habovštiaka a novších výskumov

Pri porovnávaní výsledkov v tabuľke sme zistili výrazný posun v prezývko- vých katadjkonymách Oravy v porovnaní so stavom, ktoré zachytil A. Habovštiak koncom šesťdesiatych rokov minulého storočia. A. Habovštiak (1968) publikoval prezývky obyvateľov 79 oravských obcí vrátane niekoľkých variantných prezývok – pri obci Beňova Lehota uviedol prezývku *Sováři* („lebo za príslušníkmi tejto obce sa húka ako sova“ – s. 72) a variantnú prezývku *Húhuhú*, v Bobrove zachytil prezývku *Kerničkáři* (kernička = „dbanka na mútenie masla“, obyvatelia vyrábali dbanky) a *Drobári* („že radi varili drobky = črevá“ – s. 77), Čimhová má podľa Habovštiaka prezývky *Pažitkáři* („lebo radi jedávali pažitku“ – s. 77) a *Luptáci* („lebo pochádzali „z Luptova“ – s. 75), Dlhá nad Oravou – *Pauková* („dem. od Pavol-Pavko – Habovštiak 1968, s. 73) a *Panková dlhánski*⁴, pri obci Chlebnica zistil prezývky *Bohiňári*

⁴ V prezývke *Panková dlhánski* pravdepodobne došlo k tlačovej chybe zámennou u za n.

(„čarili a tak zostali Bohinármi“ – s. 75) a *Verabože, Mara* („preto, že slovo verabože častejšie používali ako v iných obciach“ – s. 73), Istebné má podľa Habovštiaka prezývku *Šuri* („od šura = hus, že mali hrdlá ako husi“ – s. 76), *Šura pocem!* a pokrik „*Nuž a d'že idete? Nuž, ba hej!*“ („Istebňania začínajú vraj vetu jednotajne slovom nuž“ – s. 78), pri obci Krásna Hôrka uviedol ako prezývku – pokrik *Kikiriki* („preto, že jeden z ich občanov vyšiel včas ráno s vozom na vrch Javorovô. Keď ta došiel, začal mu na drabinách vraj kikirikať kohút, ktorého až hore vyviezol.“ – s. 76) a prezývku *Zadrhel'i krásnickí* (pretože „robievali „do zadrhnutia“, t. j. nepoznali mieru v práci“ – s. 75), obyvatelia obce Mútne majú podľa Habovštiaka dve prezývky – *Močkári* („lebo radi žuli močku“ – s. 76) a *Hlobari* (bez uvedenia motivácie), motivácia prezývky *Usmolenci* pre obyvateľov Osádky takisto chýba, ale A. Habovštiak pri tejto obci uvádza ešte pokriky *Osadníci, hips do štitu!* s vysvetlením, že „Osad'ania boli prchkí ľudia a v náhlivosti vraj dosť často vrazili s vozom do objektov pri ceste... t. j. dajte si pozor, aby ste nevrazili s koňmi do priechelia domu.“ (s. 76) a pokrik „Hibaj s tom sviňom hore d'ed'nom!“, pretože „prípona -om v inštr. sg. fem. bola pre nárečie obce Osada charakteristická“ (s. 78). Viac variantov prezývok uviedol A. Habovštiak pre obyvateľov obce Párnica – *Žrepkári, Kolomažníci, Kolomažníci párnickí* (všetky bez uvedenia motivácie) a pokriky „*Piroh ti kurča zabi!*“ („vraj varievali také veľké pirohy, že ak spadol na kurča jeden z takýchto pirohov, zaraz ho zabil“ – s. 77) a „*Nu, ľá, Mara, konzum horí!*“ („Párničanov vraj ľahko poznať podľa citosloviec ľá, rata, ná, d'äbli v jeho bohu ňieďe!“ – s. 78). Azda najviac variantov prezývok získal A. Habovštiak pre obyvateľov Trstenej – najčastejšiu prezývku *Baglari* uvádza A. Habovštiak bez mäkkého ľ, ale ako motiváciu uviedol, že Trstenčania piekli a predávali bagle (druh pečiva v podobe praclíka), z tejto prezývky bol odvodený aj pokrik „*Po čom bagle, ti d'able? Po päťaku, ti sprostaku!*“. Ďalšou bola prezývka *Kul'ašníci*, motiváciou ktorej bolo, že „ich hlavné jedlo bola kul'aša (múka uvarená na husto vo vode)“ (s. 77) a *Matúši* podľa výroku „Raz vraj ktosi stratil jaternicu, ktorú zbadali dvaja Trstenci. Jeden z nich si myslí, že je to dajaký červ i vraví druhému: „Matuš, šajsňi toho chrobačka!“ (t. j. udri po ňom palicou!)“ (s. 77 – 78). Okrem týchto prezývok uvádza A. Habovštiak aj prezývky *Miščari*, ktorá vznikla preto, že vyrábali a predávali hlinené misky, a *Pastira* („lebo radi nosievali so sebou pastierske kapsičky“ – s. 76). Pre obyvateľov Veličnej zistil Habovštiak prezývku *Kolomažári*, ktorú nám potvrdili všetci študenti, ktorí mali v dotazníkoch Veličnú, ale A. Habovštiak uviedol aj posmešný pokrik „*Veličaňi boli na holi po voľi*“, ktorý vznikol podľa nárečia – „lebo vo Veličnej sa nepoužíva mäkké ľ v náležitých prípadoch; ľ mäkkia v postaveniach pred y.“ (s. 78). Obyvateľov Vyšného Kubína prezývajú *Kukuričári* podľa snahy pestovať kukuricu v močarínach, ale A. Habovštiak pre týchto obyvateľov uvádza aj posmešok „*Pirohi na Ďord'ou, kaša na vidličku*“, ktorého vznik vysvetľuje autor takto: „Raz vraj istá Vyšnokubínčanka

niesla na pole jedlo a Jasenovčanka sa jej pýtala: „A čože nesieš?“ „No pirohi na Ďord'ou“ (časť poľa). Vysvitlo však, že neniesla pirohy, ale iba podradné jedlo: kašu.“ (s. 78). Tento istý motivačný príbeh precízne zapísala M. Krajčovicová, ktorá mala kvalitného informátora: „lebo ňesla mužovi jed'ená, viľički, nožík a povedala, že ňesie viprážanie kurčätá. Mužä sa opítali spolukosci a ten t'ieš povedau, že jeu kurätá viprážanie. A jeden kosec povedá: „Vidno, že si jeu kurätá, lebo máš aj pierko na fúzoch.“ No a mau na fúzoch kašu.“ (Krajčovicová 2002). Pri obci Zabiedov uvádza A. Habovštiak nárečové varianty prezývok (vyplývajúce z nárečí informátorov) – *Harvol'ári* a *Gargol'ári* („mali gargoľe (= hrvole na hrdle)“ – s. 76). Pre obec Zázrivá uviedol prezývky *Ratá* („lebo tak podúrajú kone, na okolí sa hovorí heta!“ – s. 73) a *Pávi* („lebo akýsi Zázriviec sa vrátil raz z Maďarska a vraví druhému Zázrivcovi: „Bisťu bohu a si viďeu toho páva, tolí mau ľä chvosticko, kol'ä vozová plachta“ – s. 77). Pri obci Zemianska Dedina uviedol prezývky *Brindzári* („lebo jedávali veľa bryndze“ – s. 77) a *Räjtata* (pretože sa radi zbytočne ponáhľali, a preto si vyslúžili aj posmešný pokrik: „Räjtata, kuľašu, brindzu ber a uťekaj!“ – s. 73). Prezývka *Brindziari* a fakt, že sa radi ponáhľali, obyvateľov Zemianskej Dediny charakterizovala ako lenivých ľudí, ktorí neradi pripravujú varené jedlo, a preto jedia len bryndzu. Preto si vyslúžili aj pokrik „Vezmi si brindze a uťekaj!, Čo budeme variť? Ber brindzu a uťekaj!“ (s. 77).

Konfrontovať prezývkové kotojkonymá A. Habovštiaka s prezývkami, ktoré sme získali excerpciou seminárnych prác, by bolo príliš rozsiahle. Metamorfózy prezývkových obyvateľských mien môžeme demonštrovať aj na variantných prezývkach, ktoré sme spomenuli vyššie. Pre úplnosť štatistiky treba dodať, že pokiaľ A. Habovštiak publikoval prezývky obyvateľov 79 oravských obcí, G. Slezáková (2012) vo svojom príspevku konštatovala, že „[s]úbor prezývkových obyvateľských mien oravských obcí však naším doplnením práce A. Habovštiaka stále nie je kompletný. Zostáva osem obcí (Bziny, Krivá, Malatiná, Medzibrodie, Pucov, Oravské Veselé, Suchá Hora a Vasiľov), pri ktorých sa nám nepodarilo zistiť ich prezývky“. V nami vytvorenom súbore sa nachádzajú aj obce, ktoré sa G. Slezákovej nepodarilo vyskúmať, to znamená, že sa nám podarilo zozbierať prezývkové kotojkonymá všetkých oravských obcí, celkovo teda 86 obcí.

Zatiaľ čo A. Habovštiak obyvateľov Beňovej Lehoty charakterizoval prezývkou *Sovári* („lebo za príslušníkmi tejto obce sa húka ako sova“ – Habovštiak 1968, s. 72) a uviedol aj variantnú prezývku *Húhuhú*, študenti vo svojich výskumoch uviedli príhodu, podľa ktorej si „raz vraj akýsi Lehoťan zabudol kožuch v lese a šiel ho hľadať, až kým nebola tma. Vtedy začul húkať sovu: „Hú, hú, hú!“ a on sa jej ozval: „Nie huňu, ale kožuch!“ “. Reálnejšiu motiváciu tejto prezývky poskytla G. Slezáková, ktorá zistila, že „namiesto akuzatívneho tvaru zámena *ona* – ju používali tvar *hu*.“ (Slezáková 2012, s. 526). Variantné prezývky obyvateľov Bobrova

uviedol A. Habovštiak ako *Kerničkári* a *Drobári*, čo sa potvrdilo aj naším výskumom, ale vo väčšine odpovedí dominovala prezývka *Zlatokopi*, prípadne jej variant *Kopači pokladov* – 13 motivačných príbehov tejto prezývky sme uviedli vyššie. S veľkou pravdepodobnosťou v čase výskumu A. Habovštiaka táto prezývka ešte neexistovala. Prezývku obyvateľov Chlebnice *Bohiňári* vysvetlil A. Habovštiak tým, že „čarili“ (Habovštiak 1968, s. 72). Informátori K. Ištokovej (2009) a T. Matysovej (2021) uviedli, že prezývka vznikla preto, že sú silno veriaci, preto vzniklo aj prezývkové ojkonymum *Svetá zem* a prezývkové katojkonymum *Svetozemci*. Okrem toho sme excerpciou zaznamenali prezývky *Cesnakári* (lebo pestovali cesnak – Šlachtová 2009), *Cklári* (pravdepodobne chodili zasklievať obloky – Grešková 2003). Habovštiakovu prezývku *Istebňanov* – *Šuri* doplnil výskum študentov o varianty *Gunári*, *Šuri*, *Husi*, *Gágáčki* (Zaťková 2018) a novú prezývku *Blchári*, ktorá vznikla preto, že „sa robili veľkými pánmi a pritom nič nemali“ (Prečová 2002). K prezývke *Usmolenci* pre obyvateľov Osádky A. Habovštiak neuvádza motiváciu, pretože mu ju informátori pravdepodobne zabudli povedať, ale doplneným výskumom zo seminárnych prác sa vieme dopátrať pravdepodobnej motivácie. M. Pítáková (2010) Osádčanov charakterizuje prezývkou *Zasmolenci*, ktorá vznikla podľa toho, že „pracovali s drevom a boli zababraní od smoly zo stromov“. K prezývkam obyvateľov Párnice, ktoré uviedol A. Habovštiak, treba dodať frekventovanú prezývku *Sajďáci*, ktorú uviedlo vo svojich seminárnych prácach desať poslucháčok. Motivácia spočívala v obľúbenosti batoha na chrbát, ktorý volali *sajďák* a Párničania ho s obľubou nosili. K Habovštiakovmu pokriku na Párničanov „*Piroh ti kurča zabiu*“ doplnila V. Fedorová (2010) prezývku *Pirohári* a charakterizovala ju slovami: „[v] Párnici sa vraj varili veľké pirohy a vraj v jednej domácnosti navarili až také veľké pirohy, že keď spadol gazdinej piroh zo stola na jedno z kurčiat, tak ho zapučil.“ Pri obci Rabča uviedol A. Habovštiak pre jej obyvateľov prezývku *Sivorňici* (Habovštiak 1968, s. 72) bez uvedenia motivácie. Ide o chybnú prezývku, ktorú mu informátor uviedol zle, pretože táto prezývka nepomenúva obyvateľov Rabče, ale susedných Rabčíc, a ide o skomolenú prezývku (motivovanú možno apelatívom syr, ktorý sa vyrába takmer v každej domácnosti). Predpoklad motivácie tohto prezývkového katojkonyma by teda bol, že obyvatelia vo veľkom vyrábali syr. Skutočnú podobu prezývky nám objasnila vysoká frekvencia podoby *Sivorňici* (prípadne *Sevorňici*), pri ktorej uvádzali motivácie: 1. „podľa trávy, ktorá rástla na ich poliach“ (Ptačinová 2009); 2. „to bolo odvodené od slova psiarka. Tak sa kedysi nazývala tráva, ktorá rástla na neúrodných poliach“ (Pindjaková 2013); 3. „lebo jalové seno volali syvor“; „údajne v obci rástla tráva syvor (podradná tráva)“ (Kuchtiaková 2016); 4. „lebo tam rostla tako trova čo še volala sevor. Luž’e to košil’i a šušel’i pre hoviada a kúne“ (Borová 2021); 5. „mali málo trávy pre dobytok, tak chodili pod Babiú horu na trávu, ktorá sa volala sevor“ (Kekeňáková 2018). T. Matušáková

(2018) uviedla pre obyvateľov Rabčíc aj prezývku *Pšorkaře* s vysvetlením „pretože keď nemali dostatok potravy pre dobytok, kosili /pšorku/, teda druh trávy, ktorá pomáha psom a vlkom lepšie stráviť potravu“ (Matušáková 2018). Správna podoba prezývky je teda *Sivorňici*, pomenúva obyvateľov Rabčíc a motiváciou bolo, že kosili aj podradnú trávnu psiarku (psiarka lúčna *Alopecurus pratensis*) – tvrdá, ostrá horská tráva, psica.

Z uvedeného vyplýva, že dôležitý základ pre výskum prezývkových katojkónym a prezývkových ojkoným Oravy položil A. Habovštiak svojou štúdiou *Prezývky obyvateľov na Orave* (1968). Hoci sa mu podarilo zozbierať prezývky väčšiny oravských obcí, v priebehu ďalších rokov zostal priestor na ďalšie výskumy, ktoré skompletizovali celú oblasť Oravy. Nové prezývky, ktoré v čase výskumu A. Habovštiaka nejestvovali, vznikajú ako reakcia na nové príhody, charakterizujú odlišnosť vyjadrovania obyvateľov, prípadne obsahujú dotvorené alebo vymyslené vtipné príbehy, ktoré majú poslucháčov pobaviť a pomenovaných susedov mierne nahnevať. Celkový korpus, ktorý vznikol analýzou mnohých dostupných prameňov, obsahuje vyše sedemsto rôznych podôb prezývok obyvateľov oravských obcí. Tento vzácny materiál si zaslúži ďalšie a podrobnejšie spracovanie.

Literatúra

- ADAMČÍKOVÁ, M. (2009): *Výskum nárečia v obci Rabča*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- BOROVÁ, M. (2021): *Prezývkové názvy obcí*. [Seminárna práca z diachrónej lingvistickej slovakistiky.] FF UMB Banská Bystrica.
- BRODECOVÁ, S. (2005): *Prezývky ľudí obcí*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- FEDOROVÁ, V. (2010): *Dialektologický výskum*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- GREŠKOVÁ, L. (2003): *Oravské nárečie*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- HABOVŠTIK, A. (1968): *Prezývky obyvateľov na Orave*. In: Blanár, V. – Majtán, M. (eds.): *I. slovenská onomastická konferencia (Bratislava 5. – 6. decembra 1967). Zborník materiálov*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 71 – 80.
- HREŇÁKOVÁ, D. (2002): *Stredo-oravské nárečie*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- IŠTOKOVÁ, K. (2009): *Prezývky obcí na Orave*. [Seminárna práca z dialektológie.] FF KU Ružomberok.
- JURČÁKOVÁ, K. (2022): *Prezývkové obyvateľské mená – oravské goralské nárečie*. [Seminárna práca z diachrónej lingvistickej slovakistiky.] FF UMB Banská Bystrica.
- KEKEŇÁKOVÁ, V. (2018): *Nárečové prezývky obyvateľstva na Bielej Orave*. [Seminárna práca z diachrónej lingvistickej slovakistiky.] FF UMB Banská Bystrica.
- KRAJČOVICOVÁ, M. (2002): *Prezývky dedín*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- KRIŠTOF, Š. (1968): *Živé obyvateľské mená*. In: Blanár, V. – Majtán, M. (eds.): *I. slovenská onomastická konferencia (Bratislava 5. – 6. decembra 1967). Zborník materiálov*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 64 – 70.

- KRŠKO, J. (2000): Sociálno-psychologické aspekty pomenovania. In: Krško, J. – Majtán, M. (eds.): *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. Zborník referátov zo 14. slovenskej onomastickej konferencie, Banská Bystrica 6.-8. 7. 2000*. Bratislava – Banská Bystrica: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici, 75 – 84.
- KUCHTIAKOVÁ, J. (2016): *Prezývkové vlastné mená*. [Seminárna práca z národnej slovesnej kultúry – onomastiky.] FF UMB Banská Bystrica.
- KVIATKOVÁ, M. (2003): *Hornooravské nárečie*. [Seminárna práca z dialektológie.] FF KU Ružomberok.
- LÍŠKOVÁ, L. (2002): *Dolnooravské nárečie párnicko-veličianske*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- MATUŠÁKOVÁ, T. (2018): *Goralské nárečie*. [Seminárna práca z diachrónej lingvistickej slovakistiky.] FF UMB Banská Bystrica.
- MATYSOVÁ, T. (2021): *Dialektologický výskum prezývkových obyvateľských mien v dolnooravskom nárečí*. [Seminárna práca z diachrónej lingvistickej slovakistiky.] FF UMB Banská Bystrica.
- MORVAYOVÁ, L. (2004): *Oravské nárečie*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- PAPAJOVÁ, S. (2013): *Orava a oravské nárečia*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- PINDJAKOVÁ, A. (2013): *Prezývky obyvateľov obcí*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- PITÁKOVÁ, M. (2010): *Oravské nárečie*. [Seminárna práca z predmetu Vývin slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- PŇÁČKOVÁ, V. (2005): *Oravské nárečia*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- PREČOVÁ, E. (2002): *Dolnooravské nárečie*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- PTAČINOVÁ, K. (2009): *Goralské nárečie*. [Seminárna práca z dialektológie.] FF KU Ružomberok.
- SLEZÁKOVÁ, G. (2012): Prezývkové obyvateľské mená na Orave. In: Múcsková, G. (ed.): *Varia XX. Zborník príspevkov z XX. kolokvia mladých jazykovedcov*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra, 523 – 529.
- SVOBODA, J. et al. (1973): Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. In: *Zpravodaj Mistopisné komise ČSAV*, 14.
- ŠLACHTOVÁ, S. (2009): *Dialektologický výskum – oblasť stredooravského nárečia*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- ŠLAIS, M. (1968): Přezdívky vesnic na Domažlicku. In: *Zpravodaj Mistopisné komise ČSAV*, 9, 55 – 58.
- ŠRÁMEK, R. (2016): Problematika studia přezdívek obcí (na materiálu z Moravy a Slezska). In: Dvořák, J. – Malčík, P. (eds.): *Labyrintem vlastních jmen a nářečí*. Brno: Host – vydavatelství, s. r. o., 171 – 192.
- ŠTOBROVÁ, J. (2002): *Prezývky obce Liesek a jej okolitých dedín v hornooravskom nárečí*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.
- UHLÁR, V. (1993): Obyvateľské prezývky v Liptove. In: *Kultúra slova*, 27/9, 277 – 282.
- UHLÁR, V. (1995): Najznámejšie prezývky obyvateľov obcí na Slovensku. In: *Slovenská reč*, 60/5 – 6, 302 – 306.
- VALENTOVÁ, I. (2010): Prímeno, živé meno, individuálna charakteristika či prezývka? In: *Slovenská reč*, 75/4 – 5, 278 – 286.
- VALENTOVÁ, I. (2023): Onomastické termíny *obyvateľské meno*, *katojkonymum* a *demonymum*. In: *Onomastica: pismo poświęcone teorii i interpretacji nazw własnych*, 67, 329 – 344. DOI: <https://doi.org/10.17651/ONOMAST.67.19> (cit. 12. 2. 2024).
- VOJTÁŠKOVÁ, M. (2009): *Dialektologický výskum – oblasť stredooravského nárečia*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.

- ZATŤKOVÁ, L. (2018): *Dialektologický výskum nárečia. Prezývkové mená obyvateľov*. [Seminárna práca z diachrónej lingvistickej slovakistiky.] FF UMB Banská Bystrica.
- ZELINOVÁ, L. (2009): *Prezývky miest a dedín okolo Námestova*. [Seminárna práca z vývinu slovenského jazyka a dialektológie.] FHV UMB Banská Bystrica.

Jaromír Krško

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta

Tajovského 51, 974 01 Banská Bystrica

E-mail: jaromir.krsko@umb.sk

ORCID: 0000-0003-3015-4521